

Від цілей сталого розвитку до дій "Десятиліття"

І.В. Шевченко

Шевченко Ірина Вікторівна – к.е.н., с.н.с., завідувач сектору "Координаційний центр океанографічних даних НАН України" відділу океанографії Державної установи "Науковий гідрофізичний центр Національної академії наук України"; Україна, 03187, м. Київ, просп. Академіка Глушкова, 42; E-mail: shev26@i.ua

Анотація

Досліджено питання сталого розвитку як основного напрямку розвитку суспільства. Проаналізовано сутність дефініції "сталий розвиток" та запропоновано авторське розуміння визначення. Висвітлені та охарактеризовані проблеми морських екосистем у порівнянні з основними цілями сталого розвитку. Розглянуто теоретичні питання, що стосуються основних положень "Десятиліття" як нового фундаменту для зміцнення управління океаном. Запропоновано першочергові заходи для вирішення питань управління морської екосистеми для збереження блакитного ресурсу.

Ключові слова: сталий розвиток, морська екосистема, Світовий океан, Десятиліття, блакитний ресурс

Постановка проблеми. Світовий океан – одна із основних частин біосфери, що має визначальну функцію підтримки життя на Землі. Природний потенціал океану – потужне, найважливіше джерело ресурсів. Наразі зміцнюється усвідомлення ролі океану як важливої природної екосистеми, зростає уявлення суспільства щодо необхідності формування глобальної системи захисту та збереження блакитного середовища. Вивчення океану сьогодні розглядають з позиції сталого розвитку та архітектури управління на глобальному рівні. Наразі є актуальним дослідження міжнародної системи вирішення основних питань щодо проведення наукових досліджень з отриманням результату відповідно потребам суспільства жити в здоровій екосистемі

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чимало вітчизняних та іноземних учених присвятили свої праці питанню вивчення теорії й практики використання та розвитку морських ресурсів, зокрема: Г.В. Батуров, В.М. Белокопитов, С. Бесилтепе, В.Х. Геворк'ян, Дж. Лорет, В.О. Іванов, С.К. Коновалов, А.О. Кубряков, Л. Марин-Гуірао, Дуглас МакКейл, Є.І. Овсяний, Д.В. Полетаєв, О.Б. Полонський, О.Є. Янковський та інші. Різні аспекти морської діяльності висвітлено у працях: Б.Г. Александрова, М.Ф. Голодова, П.Ф. Гожики, Ю.П. Ільїна, А.В. Іщенко, В.М. Єремєєва, О.М. Кібік, О.М. Котлубея, Ю.І. Тучковенко, О.А. Щипцова, Є.Ф. Шнюкова. Високо оцінюючи наукові досягнення у розв'язанні означених питань, слід відзначити, що недостатньо висвітлено питання збереження та захисту екосистем океану з позиції сталого розвитку. Необхідність вивчення цього напрямку визначає актуальність теми дослідження, її теоретичну та прикладну значущість.

Метою дослідження є роз'яснення особливостей сталого розвитку як збалансованої системи й визначення дієвих методів і підходів управління ресурсами морської екосистеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Події та виклики, пов'язані з захворюванням COVID-19, призупинили повноцінну роботу глобального суспільного світу в

усіх сферах. Кинуто виклик системам охорони здоров'я, відбулися зміни в економіках держав, загострено екологічні питання. Не залишився осторонь й водний простір, який має великий потенціал для стимулювання сталого економічного розвитку, зайнятості населення та інновацій.

Вперше термін "сталий розвиток" було введено Міжнародною комісією з навколишнього середовища та розвитку в 1987 році [3]. Далі він йде неповторним еволюційним шляхом. Ідеї, принципи, концепцію та стратегію розвитку було оприлюднено на конференції Організації об'єднаних націй у 1992 році в Ріо-де-Жанейро. Саме тут оголосили "План дій на XXI століття". Згодом концепція сталого розвитку перетворилась у стандарт мислення. "Декларація тисячоліття", прийнята у 2000 році, визначила Цілі Розвитку Тисячоліття – всеосяжні рамки цінностей, принципів і ключових чинників розвитку до 2015 року. Наступним кроком стало адаптування визначених цілей і встановлення цільових показників з урахуванням національної специфіки та ситуації кожної країни. Остання подія – схвалення 2015 року документа "Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року" [13]. Було затверджено 17 Цілей сталого розвитку, до яких входять 169 завдань. Документ поставив складні та амбітні завдання країнам світового співтовариства, в тому числі й Україні, щодо забезпечення сталого розвитку.

Дефініцію "сталий розвиток" сьогодні розглядають з позиції таких підходів: антропоцентричного (потребує збалансованого вирішення проблем з метою задоволення потреб людини в умовах обмеженої території); системного (вбачає обов'язковим вплив суспільної, економічної та науково-технічної системи); неокласичного (спирається на інноваційні технології при запровадженні саморегулятивних механізмів); інституціонального (передбачає запровадження інституційних заходів); неокенсіанського (має на увазі, що умовою досягнення сталого розвитку є ринковий механізм економічних процесів).

Існує велика кількість тлумачень визначення "сталий розвиток" (англ. – sustainable development), проте жодне з них не є загальноприйнятим. Більшість людей розуміє це словосполучення як процес, що характеризується постійністю, неперервністю змін. Разом з тим, термін "development" дослівно означає "розвиток", "еволюція", "розширення", "зростання", "покращення", а щодо терміна "sustainable", він містить дві складові частини. Так "sustain", що означає "підтримувати", "не давати можливості згаснути, перерватися", та "able", що має значення "здатний", утворюють словосполучення, яке породжує різні тлумачення. Ми будемо розглядати сталий розвиток через призму тріади "економіка-екологія-людина" як єдиної системи з позиції екосистемного підходу.

На сьогодні сталий розвиток визначено основним напрямом розвитку людської цивілізації. Як стверджують фахівці, альтернативи йому немає, оскільки будь-який інший шлях призведе до глобальної екологічної катастрофи [1].

Суспільне бачення розвитку нашої держави в рамках досягнення сталого розвитку відбувається за такими напрямками: справедливий соціальний розвиток, стале економічне зростання та зайнятість, ефективне управління, екологічна рівновага й розбудова стійкості [9].

Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року є орієнтирами для розроблення проєктів прогнозних і програмних документів, проєктів нормативно-правових актів з метою забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку України.

У 2017 році фахівцями було розроблено проєкт "Стратегія сталого розвитку України до 2030 року" [7] та подано на розгляд Уряду, процедура прийняття рішення тривала більше року, зрештою воно не було ухвалено. Документ, за умов доповнень та поправок, міг бути дієвим інструментом для впровадження засад сталого, збалансованого розвитку держави. Наразі з нормативних актів чинні лише укази Президента України "Про Стратегію сталого розвитку "Україна-2020" (2015 р.), "Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року" (2019 р.) [6] та відповідне розпорядження Кабінету Міністрів України про моніторинг реалізації цілей сталого розвитку.

Звіт про цілі сталого розвитку за 2020 рік, представлений ООН, наочно демонструє останні дані, що свідчать про нерівномірний прогрес з досягнення цілей ще до оголошеної пандемії COVID-19, а з настанням її він значно уповільнився та знаходиться на недостатньому рівні для досягнення цілей, запланованих на період до 2030 року [14].

В той же час, істотно прискорилися процеси освоєння Світового океану, активізується морська діяльність, приєднуються до останньої й континентальні держави. Цьому сприяють глобальні тенденції сучасного розвитку, які формують нові виклики для людства, в тому числі виклики, пов'язані з обмеженням ресурсних можливостей морів і океанів. Наприклад, океан пом'якшує наслідки зміни клімату, поглинаючи вуглець, однак це поглинання призводить до закислення морської води, про що свідчить зниження рівня рН. Зростання показника закислення знижує його здатність поглинати CO₂. За останні п'ять років показник рН збільшився до 10-30 відсотків, а прогнозування попереджає про 100-150-відсоткове зростання кислотності [14]. Тому збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку (ціль 14) набуває особливої актуальності.

Для України вивчення Світового океану має важливе значення. Довжина морського узбережжя сягає 2759,2 км (з урахуванням тимчасово окупованої території АР Крим) [5]. Глибоководне Чорне та мілководне Азовське – унікальні моря, оскільки є внутрішніми, найбільш віддаленими від Світового океану, водними об'єктами. Територія їх водозбірного басейну в кілька разів перевищує площу цих морів і повністю чи частково охоплює території 22-х держав Європи. Моря є районами активної економічної діяльності: видобуток біоресурсів, будівництво на прибережних територіях, освоєння берегової смуги для потреб рекреаційної зони тощо. Така діяльність обумовлена збільшенням екологічного навантаження на акваторії морів і підвищує ризики екологічних катастроф, що можуть знищити унікальні екосистеми та перетворити прибережні території на непридатні до життя. Слід зауважити, що загрозу стану моря також становлять потенційно небезпечні об'єкти, до яких відносяться бойові припаси, елементи обладнання та установки, які повністю або частково було затоплено в результаті аварійних ситуацій або захоронень, що містять ядерні, радіоактивні та інші шкідливі речовини. В Чорному та Азовському морях виявлено п'ять районів захоронення

вибухових речовин, які було затоплено після Другої Світової війни; окрім цього на шельфі моря залишилися судна з запасами бойових снарядів, зокрема 428 контейнерів з хімічними речовинами [8]. Усі ці об'єкти потенційно небезпечні та є локальними вогнищами радіоактивного забруднення, а під впливом дії течій відбувається розповсюдження техногенних радіонуклідів у сусідні акваторії та призводить до забруднення Світового океану.

Не викликає сумнівів усвідомлення очевидного: погіршення стану океану призведе до проблеми бідності та стане причиною її додаткового розповсюдження. Наприклад, деградація прибережних зон, може спричинити, з одного боку, масштабні негативні наслідки через зникнення традиційних джерел харчування та вимушеної міграції місцевого населення, а, з іншого, ми будемо спостерігати розвиток прибережних екосистем з відповідним розвитком продовольчої безпеки, виникненням додаткових робочих місць, розвитком економіки та культури. Проте в обох випадках будуть спостерігатися наслідки морських стихійних явищ: урагани, шторми, іншого рівня руйнація екосистем та віддаленість досягнення сталої рівноваги.

Понад п'ятдесят великих екосистем утворюють загальну частину Світового океану. Кожна екосистема, в свою чергу, утворює меншу за розміром – такий поділ продовжується до рівня маленьких просторових біотичних структур локального масштабу [12]. Оскільки людина використовує океан та впливає на нього, вона також є невід'ємною частиною морської екосистеми. Відповідно, задовільний стан та функціонування екосистеми впливає на благополуччя та здоров'я людини, даючи їй морські ресурси, екосистемні послуги та інше. Тому, оцінка важливості підтримки та збереження здорових екосистем повинна охоплювати всі аспекти сталого розвитку.

Також океан – це не тільки середовище життя біологічних видів і транспортне сполучення, він є джерелом різних за об'ємом та призначенням ресурсів, в тому числі, газогідратів (паливо майбутнього). Запаси останніх вдвічі перевищують загальносвітові, загальновідомі види палива (вугілля, нафта, газ). Також океан багатий на рудні мінеральні ресурси, в тому числі рідкоземельні метали. У порівнянні з ресурсами суходолу вони містять на шість відсотків більше нікелю, в десятки разів більше кобальту тощо [2]. Особливістю ресурсу є збільшений вміст металу в порівнянні з рудами, видобутими в надрах Землі. Для суспільства блакитний ресурс – це універсальне джерело великої кількості товарів та послуг.

Рішення по забезпеченню раціонального використання океану включають зелені технології та інноваційне використання морських ресурсів. До першочергових питань збереження екосистеми океану належать боротьба із закисленням, забрудненням шкідливими речовинами та відходами, нерегульований вилов риби, втрата біорізноманіття. Наприклад, морські перевезення складають 90% вантажу планети, що призводить до викидів вуглеводню та інших забруднюючих речовин. Тому було прийнято відповідне рішення щодо скорочення викидів на 50% до 2025 року. Відомо, що тільки 7,4% площі океану становлять природно-заповідні території, тому охоронні площі є довгостроковими інвестиціями в екосистему [11].

Отже, океан – це найбільша здатна до саморегуляції екосистема нашої планети. Вона забезпечує стабільність клімату, виробництво кисню та підтримує світові економічні процеси,

від нього залежить харчування, здоров'я, водопостачання та енергетика. Проте найпотужніша система не є нескінченною з фантастичними можливостями витримування навантаження від вичерпності ресурсів до розвитку морського транспорту – її стан погіршується, а наслідки мають глобальні загрози. Справедливим є зауваження: "Більше, ніж коли-небудь, захист океану вимагає від нас мислити глобально й колективно. Нам належить об'єднати наші сили, поділитися своїми знаннями, щоб сформувати майбутнє там, де людство і море приносять користь один одному. Це наша відповідальність перед наступним поколінням, наш шанс жити в збалансованому середовищі" [15].

Зусилля світового співтовариства для вивчення Світового океану сьогодні направлені в трьохвекторну площину:

- взаємозалежність природних процесів та антропогенної дії на океан,
- сумісність інтересів економічного розвитку з соціальною справедливістю щодо використання блакитного ресурсу як загальнолюдського,
- врахування інтересів країн, бізнесу, громадських об'єднань тощо.

Жодна з них не може бути ізольована та вирішена окремо, тому необхідним є прийняття рішення глобального міждержавного управління, що відкриє можливості урегулювання питання освоєння і вивчення Світового океану. Рівень знань буде залежати від кваліфікованих спеціалістів широкого спектру. Технологічні досягнення та міжнародне співробітництво у сфері передачі морських знань, технологій – це ключ до активізації досліджень і спостережень за життям океану.

На підтвердження значення океану в рамках сталого розвитку в 2017 році була внесена пропозиція ООН оголосити десятирічний період, присвячений науці про океан в інтересах сталого розвитку. Головним мотивом рішення були зусилля, направлені на припинення погіршення стану Світового океану та створення умов для сталого дослідження й розвитку океанів, морів і прибережних територій. Десятиліття присвячене науці про океан в інтересах сталого розвитку починається 1 січня 2021 року з охопленням всіх ланок управління від глобального рівня, де приймається рішення, до територіального, що стосується узгодження дій і результатів [16].

Головна ідея Десятиліття – одночасне поглиблення наукового розуміння процесів, які відбуваються в океані, з подальшим проведенням досліджень для отримання нових знань. Саме вона повинна надати можливість при оцінюванні масштабів загроз від впливу людини прийняти спільні рішення щодо відновлення стану морських екосистем у майбутньому. Десятиліття – це новий фундамент науково-політичного інтерфейсу для покращення управління океаном, який зміцнить міжнародне співробітництво, необхідне для розвитку наукових досліджень та інноваційних технологій. Оскільки країни світу мають різні можливості для проведення наукових досліджень в сфері управління морською діяльністю, що призводить до загроз екосистем, було розроблено Дорожню карту як керівництво до дії з механізмами та процедурами, необхідними для підготовки плану проведення власне Десятиліття.

Дорожня карта містить дві головні цілі та шість стратегічних завдань, котрі спрямовані на досягнення переходу до сталого розвитку. Сталий розвиток тут розглядається як всеохоплюючий контекст для визначення безпечного та розрахованого на майбутнє використання ресурсів Світового океану, морів, берегових смуг. За змістом цілі направлені на накопичення нових знань через науково-дослідницькі програми з отриманням інформаційних даних, що забезпечать ефективне функціонування морських екосистем в інтересах комплексної реалізації порядку денного у сфері сталого розвитку до 2030 року. Результатом досягнення цілей є: зниження рівня забруднення, захист екосистем, оцінка та прогноз стану океану, безпечність, використання тільки за потреби, інформаційна відкритість, що повністю тотожне цілі 14 сталого розвитку. Отже, оголошене Десятиліття забезпечить загальну основу для того, щоб наука про океан рухала країни для досягнення Порядку денного сталого розвитку до 2030 року [4].

Україна як морська держава має намір взяти активну участь у проведенні Десятиліття. Задля цього пролонгуються науково-організаційні питання, а саме: створення Міжвідомчої національної океанографічної комісії України як національного координаційного органу для зв'язку з Міжурядовою океанографічною комісією ЮНЕСКО, Національного комітету з підготовки до проведення Десятиліття. Зусилля науковців зосереджено на формуванні національного плану щодо участі України у реалізації заходів Десятиліття, затвердженні порядку надання дозволів на виконання морських досліджень у внутрішніх водах, територіальному морі та виключній (морській) економічній зоні України [10].

Висновки з проведеного дослідження. Океан – це 71% поверхні земної кулі, з яких на сьогодні 50% досліджені. Суспільство не має можливості реально оцінити та підрахувати екосистемні послуги морської екосистеми через наявні прогалини в наукових знаннях. Тому першочерговими заходами для вирішення та визначення дієвих методів і підходів управління ресурсами морської екосистеми повинні бути:

- наповнення бази даних про дно Світового океану (збирання нової та упорядкування наявної інформації);
- зменшення рівня забруднення, в тому числі твердими побутовими відходами (повністю припинити скидання неочищених стічних вод об'єктами розташованими у прибережній смузі);
- зосередження уваги на збереженні біорізноманіття, а саме, запровадження заходів відстеження внесення різними плавзасобами шкідливих інвазійних організмів до акваторій морів;
- перегляд системи штрафів щодо незаконного, нерегульованого та непідзвітного рибальства;
- збільшення площі природно-заповідного фонду у морських державах задля забезпечення захисту морських і прибережних екосистем;
- розробка заходів реагування на зміну клімату на всіх рівнях (низьковуглецевий розвиток) тощо.

У найближчий час у суспільства є можливість використовувати міждисциплінарні досягнення у вивченні океану для досягнення розуміння його як глобальної екосистеми, а використання механізмів зеленого відновлення та інвестування в морські дослідження піднесе на новий рівень розуміння блакитної екосистеми.

Перелік використаних джерел

1. Загородній А. Альтернативи сталому розвитку немає — будь-який інший шлях призведе до глобальної екологічної катастрофи. *Урядовий кур'єр*. URL: <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/anatolij-zagorodnij-alternativi-stalomu-rozvitku-n/> (дата звернення: 05.08.2020).
2. Краткий аналитический обзор. Здоровье, мировой океан и морские ресурсы. URL: https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0016/420352/SDG-14-Rus-health-global-ocean-marine-resources.pdf?ua=1 (дата звернення: 05.08.2020).
3. Наше общее будущее. Доклад международной комиссии по окружающей среде и развитию. / Пер. с англ. под редакцией С.А. Евтеева и Р.А. Перелета. М.: Прогресс, 1989. 372 с.
4. Пересмотренная дорожная карта для Десятилетия Организации Объединенных Наций, посвященного науке об океане в интересах устойчивого развития ИОС/ЕС-LI/2 Annex 3 Resolution XXIX-1: Decisions adopted by the IOC Assembly at its 29th Session. Paris, 2018. URL: http://www.ioc-unesco.org/index.php?option=com_oe&task=viewDocumentRecord&docID. (дата звернення: 07.08.2020).
5. Про затвердження Морської доктрини України на період до 2035 року. Постанова Кабінету Міністрів України № 1307. 2009. 07 жовтня. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1307-2009-%D0%BF#Text>
6. Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: указ Президента України від 30 вересня 2019 р. №722/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825> (дата звернення: 02.08.2020).
7. Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року: законопроект. 2017. 112 с.
8. Стан довкілля Чорного моря: національна доповідь України. Міністерство екології та природних ресурсів України: УкрНЦЕМ. 2001. 94 с.
9. Цілі сталого розвитку: Україна: національна доповідь. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 2017. 176 с.
10. Щипцов О.А. Наукові знання — підмурок сталого розвитку. *Урядовий кур'єр*. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/naukovi-znannya-pidmurok-stalogo-rozvitku> (дата звернення: 05.09.2020).
11. Juda L. Considerations in Developing a Functional Approach to the Governance of Large Marine Ecosystems. *Ocean Development and International Law*. 1999. Vol 30. № 2. P. 89-12. DOI: 10.1080/009083299276203
12. McCauley D., Teleki K., Fluxà G. Thienemann. 8 ways to rebuild a stronger ocean economy after COVID-19 URL: <https://www.weforum.org/agenda/2020/05/how-to-build-a-bluer-ocean-economy-after-covid-19/> (last accessed: 05.08.2020).
13. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. – A/RES/70/1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. URL: http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf. /.(last accessed: 05.08.2020).
14. Sustainable Development Goals Report 2020 United Nations. URL: <https://unstats.un.org/sdgs/report/2020/> (last accessed: 03.08.2020).
15. The Science we need for the ocean we want: the United Nations Decade of Ocean Science for Sustainable Development (2021-2030) IOC/BRO/2018/7 REV: 23 pages URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf00002651981654/5000>. (last accessed: 05.08.2020).
16. United Nations Decade of Ocean Science for Sustainable Development (2021-2030) URL: <https://en.unesco.org/ocean-decade>. (last accessed: 05.08.2020).

От целей устойчивого развития к действиям "Десятилетия"

И.В. Шевченко

Шевченко Ирина Викторовна – к.э.н., с.н.с., заведующая сектором "Координационный центр океанографических данных НАН Украины" отдела океанографии Государственного учреждения "Научный гидрофизический центр Национальной академии наук Украины"; Украина, 03187, г. Киев, просп. Академика Глушкова, 42; E-mail: shev26@i.ua

Аннотация

Изучен вопрос устойчивого развития как основного направления развития общества. Проанализирована суть дефиниции "устойчивое развитие" и предложено авторское понимание определения. Освещены и охарактеризованы проблемы морских экосистем в сравнении с основными целями устойчивого развития. Акцент сделан на существующих проблемах морских экосистем в соответствии с основными целями устойчивого развития. Рассмотрены теоретические вопросы, касающиеся основных положений Десятилетия с точки зрения нового фундамента для управления океаном. Предложены первоочередные меры для решения вопросов управления морской экосистемой для дальнейшего сохранения голубого ресурса.

Ключевые слова: устойчивое развитие, морская экосистема, Мировой океан, Десятилетие, голубой ресурс

From goals of sustainable development to actions of the "Decade"

I.V. Shevchenko

Shevchenko, Iryna Viktorivna – Cand. Econ. Sci. (PhD), Senior Researcher of the Oceanography Department, Head of sector "Oceanographic Data Coordination Centre of the NAS of Ukraine" State Institution "Scientific Hydrophysical Centre of the National Academy of Sciences of Ukraine"; Ukraine, 03187, Kyiv, 42 Akademika Hlushkova Ave.; E-mail: shev26@i.ua

Abstract

The article studies the issue of sustainable development as the main direction of society development. It analyzes the essence of the "sustainable development" notion and proposes author's understanding of this notion. It also outlines and characterizes the problems of marine ecosystems in comparison with the main goals of sustainable development. The article considers theoretical issues concerning main provisions of the Decade as a new foundation for strengthening ocean governance. It also proposes priority measures for solving issues in marine ecosystem management aimed at preservation of the blue resource.

Key words: sustainable development, marine ecosystem, World Ocean, Decade, blue resource

References

1. Zagorodnij A. Aljternatyvy stalomu rozvytku nemaje — budj-jakyj inshyj shljakh pryvede do gglobaljnoj ekolohichnoj katastrofy [There are no alternatives to steel development - be it the best way to a global ecological catastrophe.]. Urjadovyj kur'jer. [Internet] 29 July 20 [cited 2020 Aug 5]. Available from: <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/anatolij-zagorodnij-alternativi-stalomu-rozvitku-n/> [in Ukrainian].
2. Kratkij analiticheskij obzor. Zdorov'e, mirovoj okean i morskije resursy [Brief analytical review. Health, oceans and marine resources]. [Internet]. 2019 [cited 2020 Aug 5]. Available from: https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0016/420352/SDG-14-Rus-health-global-ocean-marine-resources.pdf?ua=1 [in Russian].
3. Evteev SA, Perelet RA, editors. Nashe obshhee budushhee [Our common future.]. Doklad mezhdunarodnoj komissii po okruzhajushhej srede i razvitiju. M.: Progress; 1989. 372 p. [in Russian].
4. Peresmotrennaja dorozhnaja karta dlja Desjatiletija Organizacii Ob#edinennyh Nacij, posvjashhennogo nauke ob okeane v interesah ustojchivogo razvitija [Revised roadmap for the United Nations Decade of Ocean Science for Sustainable Development] IOC/EC-LI/2 Annex 3 Resolution XXIX-1: Decisions adopted by the IOC Assembly at its 29th Session. [Internet]. Paris, 2018 [cited 2020 Aug 7]. Available from: http://www.ioc-unesco.org/index.php?option=com_oe&task=viewDocumentRecord&docID [in Russian].

5. Pro zatverdzhennia Morskoï doktryny Ukrainy na period do 2035 roku. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 1307. 2009. 07 zhovtnia. Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. Rezhym dostupa: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1307-2009-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
6. Prezydent Ukraïny. Pro cili stalogho rozvytku Ukraïny na period do 2030 [About the steel development of Ukraine for the period up to 2030]. [Internet]. 2019. Ukaz №722/2019. 2019 September 30 [cited 2020 Aug 2]. Available from: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825> [in Ukrainian].
7. Proekt. Strateghija stalogho rozvytku Ukraïny do 2030 [About the Strategy of the steel development of Ukraine until 2030]. 2017. 112 p. [in Ukrainian].
8. Stan dovkillja Chornogho morja: nacionaljna dopovidj Ukraïny [Stand of the Black Sea: a national development of Ukraine]. Ministerstvo ekologhiji ta pryrodnykh resursiv ukraïny: UkrNCEM; 2001. 94 p. [in Ukrainian].
9. Cili stalogho rozvytku: Ukraïna: nacionaljna dopovidj [Cycle of steel development: Ukraine: national advance]. Ministerstvo ekonomichnogho rozvytku i torghivli Ukraïny. 2017. 176 p. [in Ukrainian].
10. Shhypcov OA. Naukovi znannja — pidmurok stalogho rozvytku [Scientific knowledge is the foundation of sustainable development]. Urjadovyj kur'jer. [Internet] 2020 August 7 [cited 2020 Sept. 5]. Available from: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/naukovi-znannya-pidmurok-stalogo-rozvitku>. [in Ukrainian].
11. Juda L. Considerations in Developing a Functional Approach to the Governance of Large Marine Ecosystems. *Ocean Development and International Law*. 1999. 30(2): 89-12. DOI: 10.1080/009083299276203.
12. McCauley D., Teleki K., Fluxà G., Thienemann. 8 ways to rebuild a stronger ocean economy after COVID-19. [Internet]. 2020 [cited 2020 Aug 5]. Available from: <https://www.weforum.org/agenda/2020/05/how-to-build-a-bluer-ocean-economy-after-cobid-19/>.
13. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. – A/RES/70/1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. [Internet]. 2015 [cited 2020 Aug 5]. Available from: http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf.
14. Guterres A. Sustainable Development Goals Report 2020 United Nations. [Internet]. 2020 [cited 2020 Aug. 3]. Available from: <https://unstats.un.org/sdgs/report/2020/>.
15. The Science we need for the ocean we want: the United Nations Decade of Ocean Science for Sustainable Development (2021-2030) IOC/BRO/2018/7 REV. [Internet]. 2019 May. 23 [cited 2020 Aug 5]. Available from: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf00002651981654/5000>.
16. United Nations Decade of Ocean Science for Sustainable Development (2021-2030). [Internet]. [cited 2020 Aug 5] Available from: <https://en.unesco.org/ocean-decade>.

Стаття надійшла 05.08.2020 р.